

CONEIXEMENT, PERCEPCIÓ I ÚS SOCIAL I POPULAR DEL TEMPLE

XAVIER ROVIRÓ I ALEMANY
Grup de Recerca Folklorica d'Osona

Knowledge, perception and social and popular use of the temple

El temple romà, el monument i el lloc de culte més antic de Vic, té una història ben curiosa. El seu ús i els seus estadants han estat molt variats amb el pas dels segles. L'inici, incert, es remunta a dos mil anys; començà essent un lloc de culte, després s'abandonà i anys més tard es recuperà com a fortalesa de nobles. Durant 400 anys fou la presó de la ciutat, fins que la seva insalubritat provocà la seva desaparició. Els darrers anys ha esdevingut un centre cultural. És l'únic temple romà autèntic que es conserva dempeus i ben viu.

Paraules clau: espai de culte, fortalesa militar, castell dels Montcada, presó, abandonó, centre cultural.

The Roman temple, the oldest monument and place of worship in Vic, has a remarkably curious history. Its use and its tenants have been very varied over the centuries. Its unclear origins date back two thousand years; it began as a place of worship, later abandoned, and years later recovered as a fortress for the nobility. For 400 years it was the city prison, until its insalubrious nature caused its disappearance. In recent years it has become a cultural centre. It is the only authentic Roman temple still standing and visible conserved today.

Keywords: place of worship, military fortress, castle of Montcada, prison, abandoned, cultural centre.

Introducció

Vic té prou coneixement del temple, o l'oblit l'ha fet invisible? La percepció és que tenim una joia o que hem alçat una construcció enganyosa? Quins usos ha tingut aquest monument ara tan preuat? Pertanyia al bisbat, a la noblesa o a l'Ajuntament? Els mots que vénen a continuació volen ser unes quantes consideracions i reflexions sobre la sensació i la servitud del temple que intenten respondre aquestes i moltes altres preguntes. Dedico els paràgrafs inicials a explicar que durant els seus vuit-cents primers anys d'existència va ser un temple dedicat al culte a alguna divinitat ausetana, romana i posteriorment a alguna divinitat cristianitzada. Després vénen els paràgrafs d'una etapa fosca, durant la qual no queda clar en quin moment va deixar de ser temple i s'integren les seves parets a una torre de defensa, després esdevinguda fortalesa militar i més tard castell; però el que sí podem assegurar és que fou castell de nobles durant uns quatre-cents anys. De castell va esdevenir presó i conto aquest pas de pèrdua de dignitat descrivint les macabres masmorres; va ser presó durant prop de quatre-cents anys. Els penúltims paràgrafs els dedico a parlar de la descoberta del temple i del seu ús durant els darrers 125 anys com a centre cultural i de recuperació de la memòria. El final

del gruix d'aquest treball el dedico a comentar el coneixement i la percepció que la societat vigatana té del temple romà. Gairebé com si es tractés d'un apèndix hi ha una taula resum on s'hi reflecteixen els diferents usos que durant vint segles ha tingut el temple romà (lloc sagrat, temple, castell llegendari, fortalesa militar, castell medieval, residència de nobles, presó, graner, pedrera, museu i centre cultural) i els propietaris que ha albergat (ausetans, romans, francs, comte de Barcelona, bisbe de Vic, comtes de Montcada, rei Alfons IV, Almoïna General, Universitat de Cervera, Ajuntament de Vic, Estat, propietat privada, Societat Arqueològica i Patronat d'Estudis Osonencs).

El temple

Com a mínim des del segle I o II i fins a principis del IX, o sia entre set-cents o vuit-cents anys, fou un lloc dedicat exclusivament al culte d'alguna divinitat romana, al mateix emperador¹ o a altres deïtats. No sabem si anteriorment havia estat un lloc de culte dels antics habitants de la zona, els ausetans.² I no ho sabem ja que la ciutat romana d'Auso, que deuria ser una ciutat important perquè ja llavors posseïa el títol de municipi, no és del tot segur que existís com a nucli habitat abans del canvi d'era. Però com que el lloc era un centre de gravetat de les fortificacions del territori i un turó força idoni per a un assentament ibèric, podem pressuposar que un tipus d'assentament o altre hi hagué³ i amb ell un lloc sagrat per honrar llurs divinitats. De les divinitats dels pobles ibers ben poca cosa se'n sap, però la majoria d'arqueòlegs es posen d'acord a afirmar que els llocs de culte solen sobreviure al llarg dels anys malgrat que es produeixin canvis importants de població i de cultures. En la majoria de civilitzacions els llocs sagrats solen mantenir-se amb aquesta condició gairebé per sempre. Per tant no és fer càbales assegurar que els ausetans ja guardaven aquest espai per honrar els seus déus, els ibers solien tenir un espai on fer-ho. Per honrar les divinitats els romans buscaven un lloc elevat, destacat, en delimitaven un espai sagrat que anomenaven temple i després construïen o no alguna edificació. De ben segur que era el mateix lloc en ambdós casos.

Ha arribat fins als nostres dies la denominació del temple romà com a antic castell d'Hèrcules.⁴ La llegenda ha estat recollida per un gran nombre d'histo-

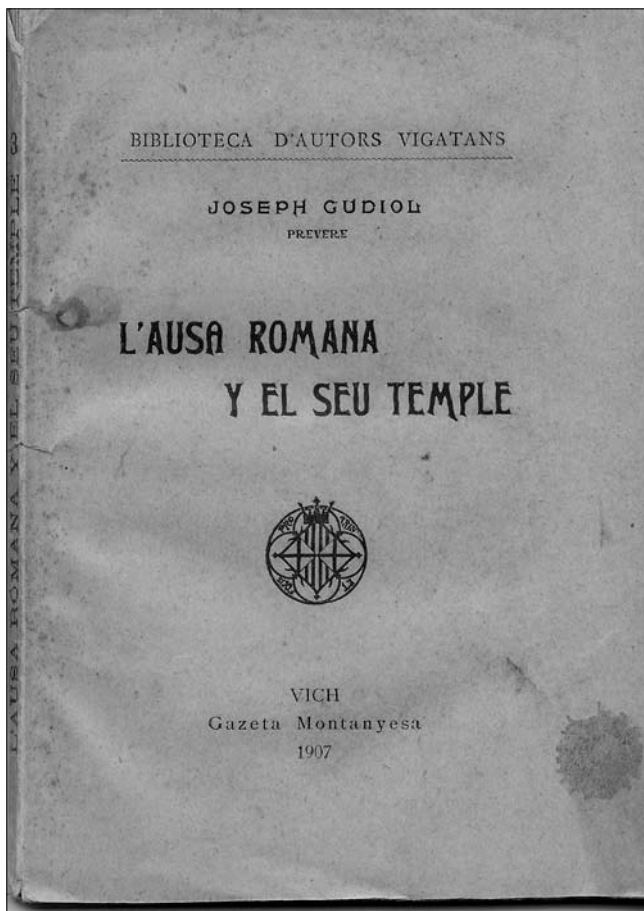
1. «La séva capacitat era mes que suficient per hostatjar lo què contenían els santuaris pagans: o sia l'estátua de la divinitat, son tresor, les ofrenes y ex-votos y l'ara de les oblacions no sagnantes. En son interior sols hi entravan els sacerdots, quedant la multitut del poble fora del temple dintre el peribul o al rededor del altar dels sacrificis ahont s'immolavan les víctimes, que solia estar situat davant el pórtich». GUDIOL, Joseph. *L'Ausa romana i el seu temple*. Vic: Gazeta Montanyesa, 1907, p. 90 i 91.

«És possible que [al temple romà] s'hi centrés el culte imperial de Roma i de l'emperador, exercit pels sevirs augustals». JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1976, p. 28.

2. «...no fora pas estrany haguessen sigut aprofitats d'una construcció més antiga...». GUDIOL, *op. cit.*, p. 97.

3. «L'Ausa antiga al ser presa pels romans sols en quedà el castell...». SALARICH. *Censo de Vich: historia antiga*.

4. «Des del segle XVII consta documentada la tradició vigatana que Hèrcules, al fundar la ciutat, hi aixecà un castell i que aquest serví als cartaginesos per defensar-se contra els romans i, més tard, als moros i als cristians per a la defensa respectiva. Fou identificat amb el castell dels Montcada». ORDEIG, Ramon. *Llegendes vigatanes*. Vic: Estudis Històrics, Museu Episcopal de Vic, 1987, p. 12.

Portada de *L'Ausa romana y el seu temple*: El 2007 va fer exactament cent anys que es publicà l'única monografia que existeix sobre el temple romà. Molts autors han escrit capítols, dedicat treballs, publicat articles, donat conferències o realitzat investigacions sobre el temple, però fins ara l'única monografia existent és aquesta de mossèn Gudiol de fa més de cent anys. La revista *Ausa* ha publicat la majoria d'aquests escrits i també hi dedicà un número monogràfic per commemorar el centenari de la descoberta.

riadors⁵ i ve reforçada encara més per la troballa d'una llàntia que es descobrí en el recinte del temple romà; en aquest llum d'oli hi ha representat un dels treballs d'Hèrcules, s'hi veu el més gran dels herois del món antic empuyant una espasa i lluitant contra l'hidra de set caps.

Deixant aquesta llegenda com a mer detall de la literatura popular⁶ vull fer sols una pinzellada sobre una teoria ben curiosa que exposarà en un futur article a la revista *Ausa* Jaume Aiats.⁷ Fent unes reflexions seguint un procés d'història regressiva, Aiats ens va traslladant, com si es tractés d'un passeig cap a temps enrere, a l'època dels ausetans. Assegura que els actuals sants màrtirs, que es veneren a l'església de la Pietat i havien estat, fins a finals del segle XIX, els antics copatrons de la ciutat, són un invent de l'edat mitjana. I ens ve a suggerir que els dos sants Màrtirs, Llucià i Marcià, vénen a ser els hereus de dos sants bessons anteriors que es conservaren a la memòria dels pocs habitants que no havien fugit malgrat les diverses ràtzies. I que aquests dos sants, de ben segur, eren alhora els hereus d'antigues divinitats de la natura, del foc i del ferro que els ausetans honoraven al lloc on es construí el temple romà.

Segons la llegenda⁸ Llucià i Marcià es trobaren al segle XI prop de l'altar de la capella de Sant Sadurní,⁹ a tocar mateix del temple romà. L'antiga torre del comte

5. En un article sobre el temple romà a la *Revista Vic* de l'any 1982, Ramon Ordeig i Mata ens fa el següent resum: «L'historiador Joan Lluís de Montcada, degà de la catedral de Vic en 1639-1653, recollí en el seu episcopologi la tradició que hi havia a la ciutat sobre l'antiguitat de l'edifici de la presó: “*Tiènese por tradición, no sé con que fundamento, que este castillo ya era edificado en el tiempo de los Romanos, y que era entonces llamada Hércúleo en memoria de haberle fundado junto con la ciudad de Ausona el valeroso Hércules*”. (*Episcopologio de Vich*. Vic, 1891, Vol. I, p. 285). La recollí també el P. Vicenç Domènec en la miscel·lània que publicà el 1786: “*Conservó nuestra población el nombre de Ausa, aun en el tiempo que la posehian los Cartagineses, defendidos contra los Romanos por medio de un Castillo, que luego se llamó de Moncada, cuyos vestigios se miran aun oy día en la que es cárcel pública*”. (*Miscelánea de varias observaciones sobre las mas notables entiguedades de la Ciudad de Vich*. Vic, 1786, p. 6). I també ho féu el Dr. Joaquim Salarich, el 1854, en la seva història de Vic: “*El castillo de Hércules de los Romanos, y el que mas tarde sirvió a los moros y a los cristianos para su respectiva defensa, el palacio de los Moncadas, condes de Osona, es el edificio que ahora sirve para cárcel del partido. Su arquitectura denota pertenecer la actual fabrica a los siglos X y XI*” (*Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*. Vic, 1854, p. 250). És ben curiosa aquesta tradició recollida per aquests autors, entre d'altres, i que, enmig d'embolcalls llegendaris, semblava recordar que l'origen de l'edifici era a l'època romana. Una tradició que, sorprenentment, es comprovà que era certa». Molts altres autors, a més d'aquests que esmenta Ordeig, es feren ressò de la llegenda hercúlia, com ara Fra Antoni de Sant Geroni, Galadies, el canonge Ripoll o el mateix Verdaguer.

6. Josep Serra i Campdelacreu ens diu: «...no olvidava yo haber leído en Galadies y Salarich que en otro tiempo habia sido el Castillo de Hércules de los cartagineses, especie que no habia oído mentar a ninguno de mis amigos no daba a este acerto gran importancia por ignorar que se apoyase en fundamento solido...». SERRA I CAMPDELACREU, Josep. «Descubrimiento del Templo Romano en Vich en 1882». *Ausa* [Vic], núm. 29 (1959), p. 243.

7. Jaume Aiats i Abeyà és doctor en etnomusicologia i membre del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona.

8. Es pot llegir una versió més acurada de la llegenda i molt documentada a: ORDEIG, *Llegendes...*, op. cit., p. 25 a 29 i de 39 a 42.

9. «...degué esser edificada així que foren suprimits oficialment els cultes pagans i desafectats els edificis on se celebraven. Consistí en una basílica, que sembla que cal recercar darrera del temple romà, en el lloc on segles més tard hi hagué l'església de Sant Sadurní, ampliada posteriorment en l'actual de la Pietat. Ho corrobora el fet que s'hagi conservat el mot Paradís per denominar la plaça que li queda al darrera, donat a l'indret corresponent a cementiri urbà, situat davant de l'atri de les basíliques i confirmat

Borrell esdevingué castell dels Montcada l'any 1088, però uns quants anys abans, tant a l'ermita com al castell, s'hi feren unes importants renovacions i, curiosament, és la mateixa data en què s'explica que Ramon Ferrer¹⁰ féu la troballa de les cendres dels sants Màrtirs. Ramon Ferrer, domer de la Catedral, va trobar sota unes lloses, seguint els dissenys d'un somni miraculós, l'entrada d'un espai amb una porta, una llàntia i una gran candela encesa. Més avall, després d'una dura excavació, trobà un altar amb tres gerres ben segellades on es guardaven les cendres de sant Llucià i de sant Marcià, dos sants màrtirs cremats el 255. Siguin uns sants o uns altres els que realment s'hi han anat venerant al pas dels anys, la llegenda de la troballa dels sants Màrtirs dóna arguments a les hipòtesis d'Àiats.

Deixeu-me ampliar encara amb un parell de llegendes més sobre els sants Màrtirs (també els sentireu anomenar a la gent gran de Vic com a sants Martris) ja que, malgrat tot, per als vigatans són, encara avui en dia, dos sants desconeguts i enigmàtics però, alhora, també, estimats i honorats.¹¹ La primera ens la va contar Lola Cases, de Vinyoles d'Orís, el dia 8 de juliol de 1986.¹²

«Els Sants Màrtirs eren uns sants fills de Vic. Quan eren joves els perseguïen perquè seguien la religió catòlica. Com que se sentien molt perseguïts es van anar a refugiar a prop de Sant Hipòlit, a la baga de Santa Llúcia. Allà feia una cova molt amagada i s'hi podien estar sense que ningú els veiés.

Però no tenien res, la fam se'ls havia de menjar. Només podien agafar herbes del bosc i encara. Allí a la vora hi ha una casa molt gran que es diu Quintanes.¹³ L'amo d'aquesta casa diuen que era molt garrepa. Sempre deia a les seves criades:

---

en un terreny en el qual han estat explorades sepultures que es remunten al segle VI. Recauria, doncs, a la part alta, on des de temps ancestral hi hauria hagut un lloc de culte urbà, continuat amb el temple romà». JUNYENT, *op. cit.*, p. 33.

10. Ramon Ferrer és un personatge simbòlic. També rep el mateix nom qui va trobar la marededéu de Puig-l'agulla.

11. Només unes quantes consideracions més sobre la coneixença i l'estimació que els vigatans versem cap als sants Màrtirs:

- Les relíquies es veneren a l'església de la Pietat, a tocar del temple, dins una urna de plata. A finals del segle XIX deixaren de ser els patrons de Vic i agafà el relleu sant Miquel dels Sants, que feia pocs anys l'havien ascendit a sant. El fet va provocar cert rebombori a la ciutat ja que Miquel Argemí era considerat, per una bona part d'intel·lectuals vigatans, un escriptor i personatge més proper a Castella que no pas a Catalunya, i consideraven els sants Màrtirs com el lligam directe amb el nostre passat més llunyà. Això féu que el 1864 les festes dels màrtirs es renovessin amb celebracions extraordinàries i que segurament tot plegat influís en Verdaguer, que va escriure un dels seus primers grans poemes dedicats als dos sants.
- Ningú de Vic no sap distingir quin dels dos joves màrtirs és Llucià i qui és Marcià.
- Hi ha força fórnicles i imatges escampades pel casc antic de Vic que reproduïen els dos sants.
- Una de les places més populars de Vic (també coneguda com la Placeta o plaça dels Porcs per haver-hi hagut el mercat dels porcs) és dedicada a ells.
- Hi ha més llegendes dins l'imaginari popular, com ara la que explica l'augment de les cendres (veure ORDEIG, *Llegendes...*, *op. cit.*), que fan, dels sants, uns personatges encara més enigmàtics.
- Poca gent de Vic es diu Llucià, en podria anomenar només set o vuit, però encara menys Marcià, que sols en conec dos, i una botiga que es diu la Marciana.

12. ROVIRÓ I ALEMANY, Xavier. *Cent llegendes de la Plana de Vic*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, 2000, p. 103.

13. Quintanes és un gran mas, ara propietat d'una entitat bancària i transformat en una escola agrària. Es troba en terme de Masies de Voltregà, en unes solanes que es formen sobre la riera de Talamanca.

—No doneu pa als gossos que us despatxaré.

Però elles sempre donaven algun rosegó als pobres gossos de la casa. L'amo ja ho sabia però, com que era prou bon home, tampoc els deia res. Es va adonar que els gossos cada dia, des de feia una temporada, agafaven el tros de pa amb la boca, sense menjar-se'l, i marxaven sempre cap al mateix cantó. I, és clar, va voler saber què en feien de la teca, aquells gossos.

Un dia va seguir els gossos i va arribar fins a la cova on hi havia aquells nois. Estava ben amagat i va veure que els gossos deixaven el menjar allà amb aquells nois en comptes de menjar-se'l ells. Els gossos després van tornar cap a casa. L'amo va anar allà amb els dos nois, que es deien Llucià i Marcià, i tot espantats li van explicar per què s'amagaven. Els va prometre que no ho diria pas mai a ningú.

Des d'aquell dia l'amo deia sempre a les criades:

—Doneu pa als gossos, doneu pa als gossos!

A vegades els donava alguna cosa més que pa.

Al final però, no se sap com, els van atrapar i els portaren a Vic. Allí els van cremar a la plaça dels Màrtirs.

L'amo de Quintanes va fer aixecar una capelleta allà on s'havien amagat aquells dos màrtirs per pregar per ells.»

Amades dóna una altra llegenda ben interessant:¹⁴

«Sants Llucià i Marcià, fills de Vic i patrons d'aquesta ciutat: Fou descobert que eren cristians, i els saigs decidiren cremar-los vius enmig de la gran plaça de Vic. El veïnat, horroritzat, va amagar tota la llenya i tot altre element que servís per fer foc, perquè, mancats els gentils de combustible i sense saber amb què encendre la foguera, potser perdonarien els pobres infelços. Un gest de compassió i de benvolença per a ells va envair els cors de tot Vic, i la gent ja confiava en el seu salvament, quan heus aquí que es va presentar una doneta de pagès, la qual menava un ase amb uns feixos de llenya que portava a vendre al mercat de Vic. Els pagans, en veure-la, van arrabassar-li la llenya, li van donar una moneda d'or que valia cent vegades més que la llenya i van manar-li que sortís de seguida de Vic. I amb aquella llenya van encendre una gran foguera enmig de la plaça i van cremar vius els pobres màrtirs.

La doneta, amb aquella moneda que mai no havia vist, i sense saber què li passava ni sense saber què havia de fer, va sortir de la ciutat i va encaminar-se cap a casa seva. En passar per la vora d'una mena de cova, va sentir-se presa per una son molt forta, i va posar-se a dormir al peu de la cova, però abans va lligar el ruquet a un arbre proper, perquè mentrestant pasturés. I la doneta va dormir i més dormir, fins que arribà un moment que va acabar la son i es va despertar, però es trobà que gairebé no podia moure's, car estava tota envoltada d'arços, gatoes i altres herbes, que la mig lligaven. Amb la seva destal de fer llenya, tota rovellada, va tallar el brancatge el millor que va poder i va deseixir-se d'aquells lligams. Va cercar l'ase per tot arreu i enlloc no el va veure, i allí, a prop seu,

14. AMADES, Joan. *Costumari Català*. Vol. III. Barcelona: Salvat Editors i Edicions 62, 1983, p. 245 i 246.

Amb motiu de les festes dedicades a la vinguda a Vic el 1950 de la imatge de la Maredeú de Fátima, es representà l'aparició de la Mare de Déu als tres pastors a l'exterior del temple romà per part del veínat. La nena que representava la maredeú ornamentada amb garlandes, flors i llums, fou la Cinta Franquesa. (Fotografia cedida per la família Franquesa Anglada)

L'acte d'inauguració de les columnes del temple el 1930 va ser presidit per Ferran Valls, el canonge Collell, Ramon Calderó i Abadal (alcalde de Vic), Sara Llorens i Manuel Serra i Moret. (Arxiu Episcopal)

s'adonà de tota una estesa de cases, les quals formaven una gran ciutat, que no hi era pas quan ella va adormir-se. No entenia res del que li passava i, mig d'esma, va encaminar-se cap a la ciutat. Tothom se la mirava; la gent anava vestida de manera molt diferent de la seva, i ella no entenia res del que deien. I, sense saber què fer, els ensenyava aquella moneda d'or, que la gent mirava i la hi tornava, tot remugant paraules que ella no entenia.

El son d'aquella doneta havia durat mil anys, en càstig d'haver proporcionat la llenya per cremar els màrtirs. La població de Vic, insignificant quan ella vivia, era aleshores una gran ciutat, que s'estenia vora de la cova que li havia servit de dormitori per deu segles. Les robes, els costums, la moneda i la parla havien canviat molt durant aquell miler d'anys, i per això ella no entenia ningú i ningú no l'entenia a ella.»

El castell

Deixem les llegendes un xic aparcades.

A principis del set-cents els sarraïns s'establiren a la Península però no ocuparen les regions del nord fins més tard (el 717 o 718). Sols conquerien ciutats grans (comtals i episcopals) seguint les antigues rutes romanes i respectaven l'organització política i religiosa de les ciutats que capitulaven, les dominaven militarment i els exigien impostos. Però les ciutats que oferiren resistència, com Tarragona, Empúries i Auso, obtingueren represàlies, destrucció, matances i despoblació. Degut a això, sembla que Auso quedà uns vuitanta anys força desgavellada sense una organització política i religiosa clara (el bisbe va haver de marxar), però no va quedar despoblada del tot, i gràcies als pocs habitants que s'hi mantingueren es conservaren molts noms de la toponímia com ara Ausa, Gurri, Gurb, Méder o Savassona.

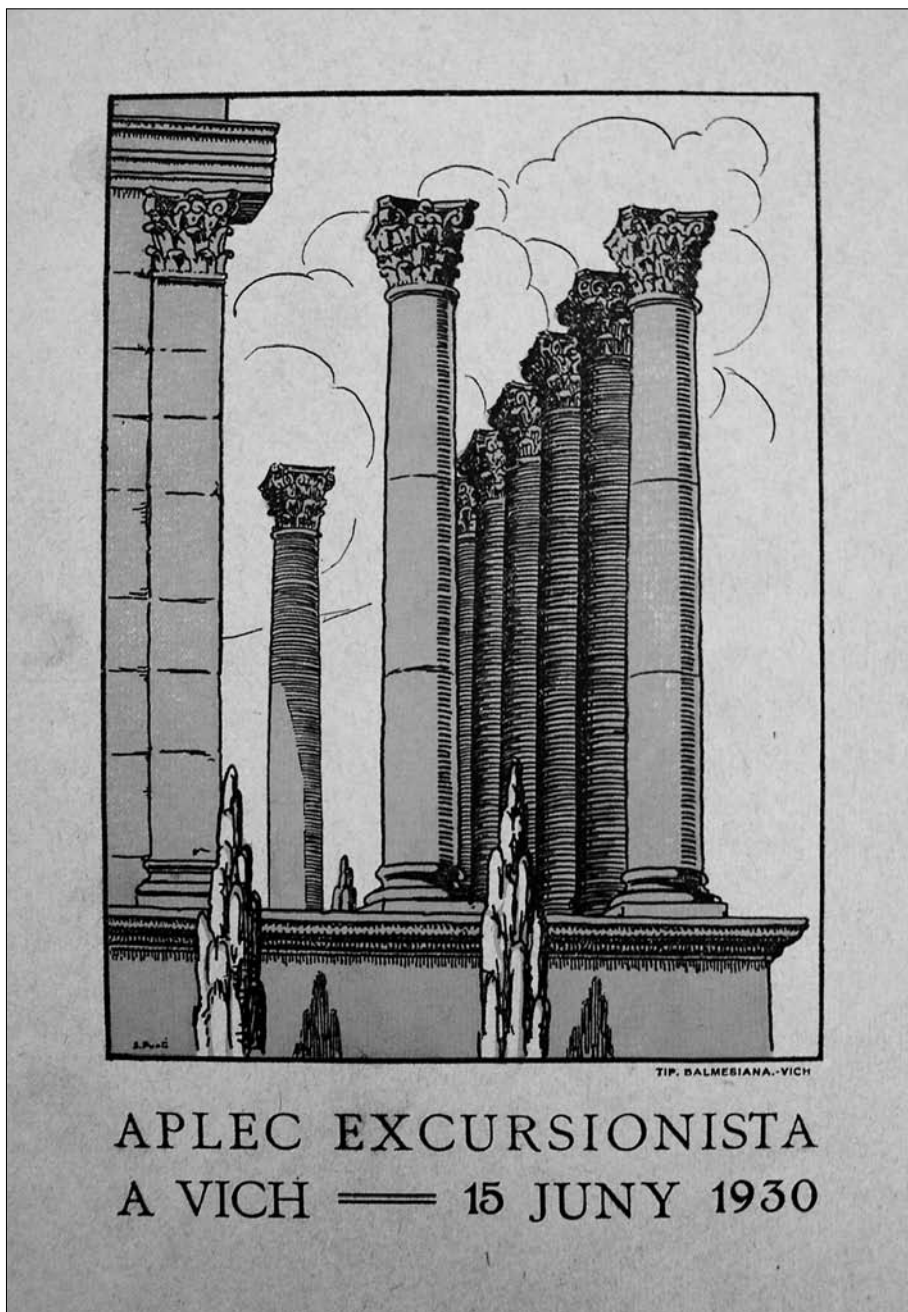
A finals de segle (el 797) Lluís el Piadós, en nom de Carlemany, aconseguí integrar les terres d'Osona i el Berguedà a l'imperi carolingi, esdevenint així territoris de frontera. El comte Borrell, home de confiança del Piadós, fou l'encarregat de fortificar el territori d'Osona i féu construir a la ciutat d'Osona una torre de defensa amb un tancat rudimentari aprofitant els murs que havien restat dempeus de l'antic temple romà, així esdevenia una fortalesa militar i la capella de Sant Sadurní¹⁵ n'era de ben segur el centre de culte de la fortalesa.

Fins el 827 es mantingué el domini franc. Però el 826 una revolta fallida contra els francs protagonitzada per Aissó va provocar que altre cop la ciutat tornés a ser severament castigada, aquesta vegada pels francs, i els seus habitants foren obligats a dispersar-se. Fins a la meitat del segle IX el territori quedà altra vegada mig despoblat i sense organització militar, això ho aprofitaren els sarraïns i en feren terra de pas per expandir-se cap a Narbona; entre el 841 i el 857 es compten

---

15. «Amb probabilitat doncs, Sant Sadurní podria haver estat la capella de l'Osona fortificada per ordre de Lluís el Piadós, en connexió amb la hipotètica reutilització dels murs del temple romà. El fet que el titular sigui Sant Sadurní, bisbe de Tolosa, permet molt bé de vincular-la amb la denominació franca...». ORDEIG, Ramon. *Els orígens històrics de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1981, p. 47 (Osona a la Butxaca; 1).

Portada del programa d'actes de l'Aplec excursionista del 1930. (Arxiu Episcopal)

a Osona unes quatre ràtzies de pujada i de baixada dels sarraïns en la seva lluita contra els francs.

El 863 els francs i els sarraïns van fer les paus i cap a finals de segle Guifré el Pelós restaurà la diòcesi. Documentalment sabem que Gomar el 887 era bisbe de Vic¹⁶ i hagué de crear de nou la diòcesi. Per la seu hagué de buscar un nou lloc fora ciutat:¹⁷ això fou el naixement de la nova ciutat de Vic. Poc temps més tard aquest fet provocaria el naixement de la dualitat de Vic, amb dos centres de poder, dos centres de culte, dos copatrons, dues justícies¹⁸ i dos mercats (el de la partida Jussana i el de la Quintana).¹⁹

Durant la reconstrucció de la nova ciutat, la torre comtal de Vic, que era així com s'anomenava l'antic temple romà, havia estat dels comtes de Barcelona i dels vescomtes d'Osona, fins que a meitat del segle XI passà a mans del bisbe de Vic. El 1088 el bisbe Berenguer el lliurà a Guillem Ramon I de Montcada, rebent, segurament, a partir d'aquesta feta el nom de castell dels Montcada. La família dels Montcada²⁰ posseïren el castell-temple des del 1088 fins al 1450.²¹ Durant els prop de quatre-cents anys que fou castell dels Montcada succeïren molts fets bel·licosos i agressius que obligaren fins i tot a desplegar tropes i a fer que el rei intervingués directament en més d'una ocasió. Dels molts conflictes haguts el més notori és quan va haver de venir a l'abril de 1231 el mateix rei Jaume I a posar pau entre Guillem de Montcada i prohoms de la ciutat, feia massa temps que duraven els litigis: «E sobre uns pleits que havia en Guillem de Montcada ab hòmens de Vic, haguem a anar lla: e, quan nós haguem estat un dia en Vic, e era prop d'hora de mitja tèrcia, venc un missatger que ens envià en Ramon de Plegamans, e ab trasnuitada tota la nuit, e dix-nos que noves eren vengudes per cert en Barcelona que el rei de Tunis devia ésser en Mallorca. E, quan oïm aquestes noves, fom

16. D'ABADAL, Ramon. *Els primers comtes catalans*. Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1983, p. 95 (Història de Catalunya).

17. «...nou lloc on assentar-la; les ruïnes de l'antiga església visigòtica —que caldria avui buscar a Vic al costat del temple romà, sota l'actual església de la Pietat, si és que no fos el mateix temple el que servís d'església— deuriem ser massa enredades per desembarassar-les i aprofitar-les. S'anà fora ciutat...». D'ABADAL, *op. cit.*, p. 95 i 96.

18. Són nombrosos els casos curiosos que es produïren durant aquest període de doble justícia a la ciutat de Vic. Un sol exemple: el 5 de març 1316 Bernat de Mercadal, lloctinent del batlle de Montcada, va protestar perquè després d'haver empresonat un individu al castell, el veguer Guillem de Malla havia anat a buscar l'individu amb gent armada en no voler-li cedir. Hi va haver força debat sobre si l'individu detingut al castell estava sota la jurisdicció reial o episcopal.

19. SOLÀ I SALA, Josep M. «Mil anys de mercats a Vic, del mercat a l'Euro». *Revista Vic*, núm. especial Mercat del Ram. Vic, 1999.

20. La família dels Montcada fou llarga i amb una història convulsa i complicada com totes les grans famílies nobles. Dono aquí només el nom i la data de qui i quan prengué el castell dels Montcada de Vic com a hereu: Guillem Ramon de M. II (1103), Guillem Ramon de M. III (1122), Guillem Ramon de Bearn (1173), Guillem de M. (1223), Gastó VII (1229), Guillema de M. (1290), Gastó de Foix (1309), Roger Bernat III (1315), Roger Bernat IV (1350), Margarida de Foix (1353), Roger Bernat IV (1365), Margarida de M. (1366), Mateu de Foix (1381), Elisabet de F. (1398), Joan de F. (1412), Gastó IV (1436).

21. S'explica una llegenda, per altra banda habitual en la majoria de senyors de castells catalans medievals, en la qual s'assegura que els comtes de Montcada tenien el «dret de cuixa» o «dret de perna-da». Es conta que els Montcada tenien una casa al carrer de Cardona on hi mantenien les seves amants a dispesa i on exercien el dret de cuixa sobre els seus súbdits de Vic. Se situa la casa, erròniament, on actualment hi ha un cèlebre restaurant. En aquest cas de Vic no s'explica com es va acabar l'ús del dret de cuixa, en d'altres llocs sí.

així cuitats com podíem per temor que no ens en vingués desventura: e disnamnos un poc, e no fem sino cavalcar, e fom hora de vespres en Barcelona, e havíem feita gran jornada, e reposam aquella nit».²²

Heus ací algun altre exemple. El 8 de setembre de 1310 el rei declarava enemic i exclòs de pau i treva el comte de Foix (feia poc els Montcada s'emparentaren amb els Foix) i va venir expressament a Vic a posar setge al castell dels Montcada fins a reduir a Ramon Folc per la fam.²³ El 1356 Vic va ser assetjada fins que els vigatans van claudicar reconeixent a Bernat de Cabrera com a comte d'Osona.

L'últim dels Montcada que posseï el castell de Vic va ser Gastó IV fill de Joan de Foix. El 1450 Gastó va vendre al rei Alfons IV, a Perpinyà, el castell amb llurs cases, terres, fortaleses, termes, territoris i fortificacions per cinc mil florins d'or i els drets sobre les jurisdiccions per quinze mil florins.

La presó

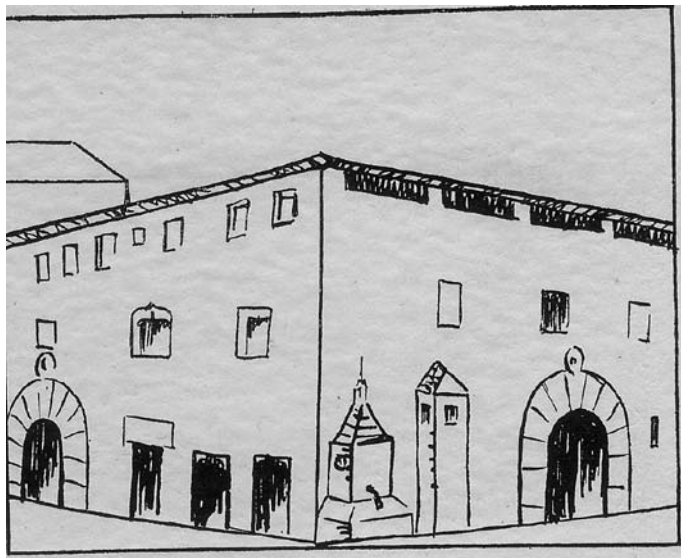
El castell dels Montcada visqué, com a residència de comtes i de reis i com a fortalesa, quatre segles plens d'esdeveniments pròspers i situacions adverses. Fou una època que s'acabà el 1450, quan el rei Alfons IV comprà les possessions que els Montcada tenien a Vic per tal d'unificar-ne el poder i acabar així amb les contínues desavinences amb plets i baralles constants. El mateix any, a l'abril, el rei va vendre, per 4.500 florins d'or, el castell amb llurs possessions a l'Almoina General de la ciutat i disposà que a partir d'aquell mateix octubre el castell fos residència del veguer d'Osona. Per eixugar una mica la despesa que havia fet la ciutat en comprar el castell, el rei ordenà una colla de mesures: el veguer havia de pagar al municipi un lloguer de 10 lliures anuals; una part del castell havia de transformar-se en presó i, per aquest concepte, s'havien de pagar 100 sous anuals al municipi, i, per últim, s'hi van establir pagant també un petit lloguer l'escrivania reial i el consistori de les cúries reials.

Per a la ciutat de Vic la compra del castell va representar una forta despesa que, junt amb d'altres circumstàncies (obres públiques, revoltes, pestes, bandositats i altres despeses), va fer que es tardés molts anys a refer l'economia i poder tornar a ser una ciutat pròspera. El veguer d'Osona, doncs, passà a instal·lar-se al castell de Montcada el 1450, però pocs anys després (a començaments del segle XVI) ja havia deixat el castell per ocupar la casa noble de Clariana. A partir del 1717, per ordre expressa del primer Borbó, el castell passava, junt amb la Universitat de Vic, a formar part de la Universitat de Cervera, que en fou la propietària oficial fins al 1842. Aquest robatori en tota regla passava a mans de l'Estat, que el va treure a subhasta el 1880.

Des de la disposició del rei Alfons ja es podia intuir el futur fosc del valuós monument: ser presó. I així fou. Durant més de quatre segles, entre 1450 i 1860, l'antic castell de Montcada va ser essencialment la presó de la ciutat. És cert, però,

22. *Crònica del rei Jaume I el Conqueridor*. Barcelona: Editorial Selecta, 1971, p. 56.

23. PEDEMONTÉ I FALGUERA, Bonaventura. *Notes per a la història de la Baronia de Castellvell de Rosanes*. Barcelona, 1929, p. 250.

Croquis del castell dels Montcada pres el 1982 abans d'enderrocar la presó. Publicat pel doctor Eduard Junyent a la *Revista Vic* de 1936.

Diorama construït per l'Agrupació Pessebrista a mitjan dècada de 1970 sota la volta del castell. (Fotografia de l'autor)

que alhora, i durant uns quants anys, hi tingué residència el veguer o el sotsveguer, i també era la seu de la cúria i l'escrivania reial, així com també fou usat com a graner de la ciutat durant la segona meitat del segle XVI, però no van deixar de ser mai «les presons». De mica en mica va anar perdent el caràcter de fortalesa que encara anava guardant fins a perdre'l definitivament en unes obres de millora de les presons que s'hi feren el 1786.²⁴ No va quedar cap torre ni merlets i les modificacions fetes havien desfigurat tant el seu caràcter de castell que el 1860, quan el lloc va ser abandonat, sols es podia veure una presó rònega i insalubre, unes presons inservibles que s'havien de derruir.

El 1852, uns quants anys abans de ser abandonades, Joaquim Salarich escriu en el seu llibre *Censo de Vich* una descripció de les condicions que presentava. Ens explica que «...són unes habitacions humides, depriments, tristes i insalubres. *Les pedres regalimen, tant les parets com les lloses del paviment. La millor de les cel·les habitada per 30 o 40 persones té l'aire suficient per no asfixiar-se, no s'oxigena degudament. Dormen sobre el terra, sobre palla si en tenen o sobre una manta si l'han poguda comprar. A la cel·la anomenada Capella²⁵ hi caben més presos però és menys airejada. Les necessitats vitals s'han de fer en comú, sense intimitat i fan irrespirable l'ambient. En una cel·la de 54 peus de capacitat amb un respirador on hi entra la llum, 2 peus de llum, hi ha un noi de 17 anys...*

Sembla una presó tretada de les llegendes medievals.

En una altra cel·la hi ha 8 persones (2 nens) amb sarna. Té una capacitat de 48x24 pams. L'atmosfera és de sofre i trementina. L'única ventilació són dues obertures de 16 pams quadrats i 6 pams quadrats que donen al pati interior. El pati és on els presos surten a fer tertúlia i a menjar. Descomptant l'escala i el pou sols queda un espai de 12 passos de llarg per 3 d'ample per estirar cames».²⁶

A principis del segle XIX sols hi havia una persona encarregada de vigilar les presons: l'alcaid de la presó de Vic. La feina més important del carceller era obrir les portes de les cel·les un cop al dia, passar llista i comptar els presos, i després tornar-les a tancar.

El 1882 la Presó Vella, així era com s'anomenava aquell lloc, era pels vigatans una construcció sinistra, de mal record, feia vint-i-dos anys que estava abandonada i donava una sensació desagradable i macabra, era un lloc fosc, de mal record, pudent, ruïnós, que més valia fer-ne foc i obra nova.

Però la tossuderia de persones com Serra i Campdelacreu i la tradició que explicava que era un lloc obra dels romans i fundat per Hèrcules va fer que es mirés amb cura l'enderroc d'aquelles restes.

24. Arxiu Municipal. Plec «Castell de Montcada».

25. Un inventari realitzat el 1841 registra: la porta principal, la porta del mig, el femer, el calabós de la Sala, les habitacions dels carcellers, la cel·les de la Pudenta, la del Sant Crist, la Capella, la dels Màrtirs, la de la Fullaraca i la de les Dones, la cuina, el pati, l'escala i el graner de la ciutat.

26. Els mots en cursiva no són una transcripció literal de l'obra de Joaquim Salarich, sinó que n'he fet un resum a partir dels seus escrits. Però segueixen el mateix esperit descriptiu de l'autor.

Centre cultural

Sort que el 1882 es formà la Societat Arqueològica amb la principal missió de salvar el monument de la destrucció.²⁷ A partir d'aquella feta històrica el temple romà (un dels tres únics temples de la Roma imperial de Catalunya fins ara documentats) tornà a tenir de mica en mica aquella dignitat que havia perdut, i que bé es mereixia, i es transformà en centre cultural. Sols esmento, per ordre cronològic, els fets i activitats més sobresortints d'aquests primers anys de «renaixença» del temple. El 1893²⁸ ja es constitueix com a Museu Lapidari;²⁹ el 1911 hi estableix la seva seu el Centre Excursionista de Vic; el 1913 destacà (entre moltes d'altres activitats) per l'organització d'una sèrie de conferències sobre pintura catalana del segle XIV; el 1920 hi neix la Secció d'Exploracions; el 1923 el CEV organitzà dins els murs del temple un curs de gramàtica catalana; el 1925 destacà per les exposicions sobre iconografia de Sant Miquel (als tres-cents anys de la seva mort), d'escultures de Pere Puny i d'aiguaforts de J. M. Gudiol; el 1926, per una conferència sobre la commemoració de la mort de sant Francesc d'Assís; el 1927 es realitzà un emotiu homenatge al canonge Jaume Collell. És, doncs, un centre generador d'activitats culturals de primer ordre.³⁰

El 15 de juny de 1930 s'organitzà un aplec excursionista que agrupà un gran nombre de persones amb un calendari molt atapeït d'actes dedicats a honorar Verdager i a tots els que treballaren per la salvació del temple i la seva restauració. Durant l'aplec s'inauguraren les vuit columnes de l'atri.³¹

El 1936 quedà tancat a tota activitat i fins i tot va rebre impactes d'una bomba que esclatà allà a la vora. Després del parèntesi de la guerra el temple romà passà, el 1952, a ser propietat del Patronat d'Estudis Ausonencs que fou l'entitat hereva natural de la desapareguda Societat Arqueològica. El 1957 el Patronat continuà la

27. Es diu que el mestre d'obres Josep Torner, que va descobrir el capitell i que gràcies a ell no continuà l'enderroc, tenia una gran estimació per la seva ciutat i va ser gràcies a la seva formació rebuda a l'Escola de Dibuix de Vic que va saber reconèixer els primers senyals de marques romanes.

28. El Museu Lapidari es formà el 1893 tot i que en els estatuts del 1883 de la Societat Arqueològica ja s'esmenta com a seu d'un museu (art. 3r). Deixà de ser Museu Lapidari al voltant del 1936 quan, a causa de la guerra, es deixà de realitzar tota activitat cultural dins el temple.

29. «...a l'interior de la cel·la s'hi poden veure uns quatre-cents exemplars arqueològics de pedra, marbre, alabastre o guix, distribuïts en agrupacions romana, romànica (part del migdia), gòtica (part de ponent) i del renaixement neoclàssic (part de tramuntana). A l'exterior... cinc pedres mil·liàries romanes de la carretera que unia Ausa amb el litoral mediterrani... Hi ha ben ufanós un tany de llorer que Mossèn Jacint Verdager va plantar a Orís». Periòdic quinzenal *Excursionisme* [Barcelona], núm. 8 (20 de juliol de 1928).

30. «...*Museo Lapidario que es visitado por nacionales y extranjeros y al mismo tiempo para dar con frecuencia conferencias de alta cultura...*». Informe de l'alcalde de la ciutat, Ramon Serra, a Hisenda el 1923.

31. En recordança a l'esforç d'hores, feina, sacrifici i diners per salvar el temple, la Societat Arqueològica de Vic va esculpir el nom de Josep Serra i Campdelacreu a la columna on hi ha l'únic tambor original (es conta que Serra i Campdelacreu va veure clar que aquelles ruïnes, de les quals cada dia podia observar-ne la constant degradació, eren unes restes importants inspirant-se tot tocant el piano des d'una habitació que donava al temple). Les altres set columnes foren dedicades al canonge Jaume Collell, al bisbe Morgades, al bisbe Torras i Bages, a l'arquebisbe Alemany, a Narcís Verdager i Callís, als germans Masferrer i a mossèn Gudiol. La tria d'aquests prohoms portà certa polseguera ja que molts altres vigatans també havien estat mereixedors de figurar esculpits a les columnes: no hi cabien tots.

Imatge de la dècada de 1930 del Museu Lapidari. (Biblioteca Triadó)

restauració del temple³² per habilitar-lo altre cop i repregué les iniciatives culturals que fins llavors havia desenvolupat el CEV. És de destacar que a la meitat de la dècada dels cinquanta, en plena dictadura, es feren cursos de català a l'empara del Patronat, llavors presidit per l'astrònom Josep Pradesaba i amb la intervenció decidida del doctor Eduard Junyent. Per poder realitzar aquests curssets: «S'hagueren de superar molts entrebancs, però el fet que els cursos del temple romà tinguessin la protecció d'uns personatges pràcticament intocables garantia la continuïtat d'una acció que en altres llocs no es pogué iniciar fins molt més endavant».³³

32. La restauració, especialment la construcció del frontó, fou sufragada gràcies a l'aportació econòmica que va fer Manel Serra i Moret, fill de Serra i Campdelacreu, que volgué així acabar l'obra del seu pare. Per poder fer front a la gran despesa que això suposava, Manel Serra es va vendre, el 1957, la casa familiar que tenia al Passeig de Vic. Serra i Moret havia estat alcalde socialista de Pineda (població del Maresme on visqué amb la seva esposa, la folklorista Sara Llorens), home catalanista i d'esquerres d'una gran talla intel·lectual. Durant la dictadura va haver d'exiliar-se fora de Catalunya. L'any 1959 quan s'inaugurà el temple restaurat no volgué venir a Vic a la celebració malgrat les insistències que se li feren des del Patronat, especialment per part del doctor Eduard Junyent, ja que havia manifestat reiteradament que no tornaria a Catalunya sense un govern democràtic.

33. QUINTANA I PANEDAS, Armand. Article a *Arrel* [Barcelona], núm. 13 (febrer de 1986), p. 41 (publicació de la Diputació de Barcelona). El mateix Armand Quintana em comentà en una conversa mantinguda a casa seva, a Tavèrnoles, pocs dies abans de morir, que aquests curssets van tenir molt d'èxit, les classes se solien fer els dissabtes al matí i el temple estava ple d'estudiants amb cadires plegables.

Una altra de les activitats sobresortints organitzades a la seu del temple durant la dècada dels cinquanta (el 1959) va ser el primer curs d'Iniciació a l'Arqueologia Prehistòrica. Fou organitzat pel Patronat, sota el patrocini de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, i representà una gran empenta per a l'arqueologia osonenca dels anys següents.

Els actes culturals que s'han desenvolupat al temple durant els últims cinquanta anys són tants i tan variats que sols cal fer un repàs a la memòria popular i a les cròniques de la revista *Ausa* per veure l'ampli ventall i la vasta diversitat de les activitats que s'hi han realitzat. Sols n'exposo una rastellera sense comptabilitzar-ne la quantitat de cada una d'elles: presentacions de llibres, discs i col·leccions, conferències, xerrades i taules rodones, projeccions de pel·lícules, transparències i audiovisuals, curssets i gravats, jornades i congressos, exposicions d'escultures, pintures, fotografies i gravats, concerts de música, de cançons i de cant, representacions de teatre, mim, titelles i ombres xineses, realització i exposicions de diorames i de pessebres, lectura de contes, de prosa i de poemes, tastets, sopars i casaments, assemblees, pregons i festes, presentacions de programes polítics, de campanyes populars i de reivindicacions socials, sermons, processons del ram i viacrucis, mostres, tallers i demostracions d'oficis diversos.

Tot un rosari d'actes que fan del temple romà un referent cultural importantíssim i un orgull de tots els osonencs.³⁴ La gran majoria dels assistents (artistes, conferenciants, visitants, historiadors, oients, etc.) als actes que s'organitzen a dins el temple en destaquen el fet d'estar dins un recinte especial, d'estar dins un lloc «sagrat», entenent sagrat com a lloc de màxim respecte i dignitat pels seus orígens, per la seva vellesa i per la seva història. Sagrat com a lloc relacionat íntimament amb alguna divinitat, o simplement com a lloc únic i irrepètible: no trobarem en cap altra banda una sala d'exposicions on les parets en les quals es pengen les obres d'art siguin les d'un temple romà, ni una sala de conferències on poder fer una xerrada sobre els temples romans on el continent formi part del contingut.³⁵

És un temple romà

Amb tot plegat ja veiem que és ben curiosa la història viscuda pel monument més vell i el lloc de culte més antic de la ciutat de Vic. Des del seu inici incert³⁶ ha anat aguantant des de gairebé fa dos mil anys, i sense saber massa com, la seva indubtable dignitat; unes vegades de manera altiva mentre que d'altres passant-la

34. Hi ha fins i tot qui anomena «el Patronat d'Estudis Osonencs» simplement amb el nom de «el Temple».

35. El dia 10 de novembre de 2007, dins el marc de la festa anual del Patronat, la doctora en història de l'art Isabel Rodà va fer una conferència sobre els temples romans a dins del temple romà. Una de les primeres reflexions que va fer va ser aquesta mateixa: que li feia molta il·lusió parlar de temples romans dins un temple romà ja que això no es pot repetir en un altre lloc. Fins i tot va assenyalar que aquesta circumstància conferia a l'acte un ambient màgic.

36. El mateix Josep Gudiol, primer i màxim investigador del temple, dubta sobre els orígens. «A aquest temps creyem també que ha d'atribuir-se, y especialment entre'ls segles I y II de l'Era Cristiana, a judicar per les séves característiques... Tots aixó'ns fa creure que'l Temple és degut als magistrats municipals, als decurions de l'Ausa llatina, potser els mateixos que...». GUDIOL, *op. cit.*, p. 97 i 99.

ben amagada i desapercebuda. Ha passat de ser un lloc de culte indiscutible a l'abandó total, de fortalesa militar a presó insalubre, de residència de senyors a graner de la ciutat i de la quasi desaparició a centre cultural. Una vida atzarosa, plena d'alts i baixos, de clars i obscurs, que li confereixen encara més una aura de misteri, un afegit d'experiència i un plus de saviesa. A ulls populars és un lloc distant i llunyà, desconegut i desapassionat però alhora, com si es tractés d'un gran ancià, és un monument venerable i valorat, respectat i proper. És un monument distingit però poc conegut i és més dignificat que no pas estimat. Ara és un temple de culte al nostre passat que ens junyeix directament no sols a la romanització, sinó als nostres avantpassats ausetans. Es té la sensació de ser un espai honorable que ens ha portat a servir-ne un ús més social i cultural que no pas popular i festiu.

Tot fent conjunt amb el casc antic de la ciutat, i alhora presidint-lo, és considerat com una de les set meravelles de Catalunya. És l'únic temple romà autèntic que es conserva dempeus i ben viu. Essent tot això, no hauria de passar desapercebut als ulls dels visitants, ni fins i tot als dels propis vigatans, malgrat que es trobi amagat entre grans casals, l'església de la Pietat, les runes del castell, la reixa i sovint la boira. En altres llocs ho tenen bastant més difícil, com ara a Tarragona que tot i que havia estat capital de l'imperi romà sembla que el temple dedicat a l'emperador es troba soterrat sota la catedral. O a Barcelona, que havia estat una altra gran ciutat romana i del seu temple romà només se'n conserven quatre columnes. Nosaltres el conservem sencer; vanem-nos-en.

Tenim un poema de mossèn Cinto dedicat al temple i tenim a tocar-ne les parets un tany ben ufanós del llorer que plantà a Orís. Deixeu-me doncs acabar aquestes ratlles amb l'última estrofa del poema «Lo Temple d'Ausa»:

Caigué l'ídol a trossos, mes no el temple
que de Montcada en lo castell reclòs
dirà a l'esdevenir que lo contemple:
Sepulcre d'una dea,
me prengué per bressol Jofre el Pelós.

TAULA DE DATES, ESTADANTS, USOS I ACTIVITATS				
Segle	Dates	Propietari o estadant	Ús o destí	Fetes i activitats
aC		Ausetans	Espai de culte	Castell d'Hèrcules
I		Romans	Espai de culte, temple	Culte a alguna divinitat o a l'emperador
II				
III				
IV				
V				
VI	516	Visigots	Espai de culte	Primer bisbe, Cinidi
VII				
VIII	717	Francs	Temple-fortalesa militar	Sarrains, despoblació
	797			Carlemany integra Osona a l'imperi carolingi
IX	826			Revolta d'Aissó
	851			Última ràtzia sarraina
	878			Se l'anomena Torre Comtal
	887	Comtes de Barcelona i vescomtes d'Osona	Gotmar, bisbe de Vic. Neix la nova ciutat de Vic	
X				
XI	1088			
	1088	Bisbe de Vic		El bisbe Berenguer lliura el temple al primer dels comtes de Montcada
XII	1088	Guillem Ramon de M. I	Castell dels Montcada	
	1103	Guillem Ramon de M. II		
	1122	Guillem Ramon de M. III		
	1173	Guillem R. de Bearn		
XIII	1223	Guillem de M.		
	1229	Gastó VII		1231, visita del rei Jaume I
	1290	Guillema de M.		
XIV	1309	Gastó de Foix		
	1315	Roger Bernat III		
	1350	Roger Bernat IV		
	1353	Margarida de Foix		
	1365	Roger Bernat IV		
	1366	Margarida de M.		
	1381	Mateu de Foix		
	1398	Elisabet de F.	Unificació de la ciutat	
XV	1412	Joan de F.		
	1436	Gastó IV		
	1450	Rei Alfons IV	Presó	També: residència del veguer, escrivania reial, cùries reials i graner

XV	1450	Almoina General	Presó	
XVI				
XVII				
XVIII	1717	Universitat de Cervera		
	1717			
XIX	1842	Estat		
	1842			
	1860		Estat/Ajuntament. Pedrera	
	1880	Propietat privada	Abandó	
	1880		Subhasta, costà 6.205 ptes.	
	1882		Comença l'enderrocament	
XX	1882	Societat Arqueològica de Vic	Temple cultural	Descobriment del temple romà. El comprà el 12 de desembre i cessa l'enderrocament
	1883			Comencen la restauració i les activitats culturals
	1993			Museu Lapidari
	1911			Neix el CEV
	1920			Neix la Secció d'Exploracions
	1930			Inauguració de les columnes, aplec
	1936			Aturada d'activitats. Impactes d'una bomba que esclata a prop
1952	El PEO és hereu de la SAdeV			
XXI	1957	Patronat d'Estudis Osonencs		S'acaba la restauració i es reprenen les activitats culturals
	2007			125è aniversari de la descoberta